

Суперечливі тенденції формування засад оплати праці в умовах сучасної національної економіки вимагають удосконалення підходів щодо ефективних норм її регулювання. Категорія оплати праці розглядається економічними теоріями як елемент ВВП щодо потоку доходів і відноситься до системи макроекономічного регулювання. Проте, особливості української економіки вимагають з'ясування проблем оплати праці з точки зору їхньої ролі у формуванні споживацьких витрат і забезпеченні переходу від макроекономічної статички (оплата праці) до макроекономічної динаміки (споживацькі витрати). На сучасному етапі розвитку суспільства встановилась значна диференціація населення за рівнем середньодушових загальних доходів, це негативне соціально-економічне явище, яке потребує негайного державного регулювання [3, с. 211].

Таблиця 1

Диференціація життєвого рівня населення (2000-2009рр.)

Рік	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Чисельність населення із доходами у місяць, нижчими прожиткового мінімуму:										
Млн. осіб	40,1	39,9	39,8	35,2	30,3	25,3	23,1	13,2	8,1	6,4
У відсотках до загальної чисельності населення										
%	80,7	82,7	83,3	76,2	65,6	55,3	50,9	29,3	18,1	14,3
У відсотках до попереднього року										
%	102,0	101,5	100,0	88,4	86,1	83,5	91,3	57,1	61,2	58,7
Розмір прожиткового мінімуму										
Грн.	230,0	311,3	342	342	362,2	423	472,04	532,05	626,1	744,0
Квільний коефіцієнт диференціації загальних доходів населення										
Разів	2,2	2,5	2,4	2,3	2,4	2,4	2,4	2,0	2,1	2,3

*Розраховано за даними [1]

Дані таблиці 1 демонструють, що в Україні спостерігається тенденція щодо зниження відсотка населення з середнім доходом нижчим за прожитковий мінімум, але все ж таки на сучасному етапі цей рівень майже 15%, що є негативним соціально-економічним явищем. Спостерігається збільшення прожиткового мінімуму, але зберігається значна диференціація доходів населення. Квільний коефіцієнт диференціації загальних доходів населення – співвідношення 20% найбільш забезпечених до 20% найменш забезпечених верств населення на протязі десяти років знаходиться у межах від 2,0 до 2,5, що свідчить про значну диференціацію доходів населення [3, с. 109].

Таблиця 2

Темпи зростання основних статей сукупних ресурсів домогосподарств до попереднього року у 2000-2009 рр.

Рік	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Темп зростання сукупних ресурсів,%	127,3	123,1	116,7	116,5	128,6	144,9	121,9	124,8	143,7
Темп зростання грошових доходів,%	135,9	137,0	123,2	118,1	135,02	147,1	123,6	126,8	141,9
Темп зростання оплати праці,%	147,9	150,7	129,2	123,9	135,92	149,7	130,1	132,6	138,6

*Розраховано за даними [1]

Аналізуючи дані таблиці 2 слід відзначити, що до 2008 р. спостерігається тенденція зростання сукупних ресурсів домогосподарств за рахунок збільшення надходжень від оплати праці, але у 2009 р., ця тенденція змінена на протилежну, це можна пояснити поглибленням кризових явищ у сфері оплати праці, а також збільшенням заборгованості по заробітній платі.

У період з 2000 р. по 2003 р. спостерігається тенденція до зниження розриву між номінальною та реальною заробітною платою. У 2003 р. реальна заробітна плата навіть перевищила но-

мінальну на 0,46 %, але вже з 2004 по 2009 рр. розрив почав зростати і у 2009 р. реальна заробітна плата менша за номінальну на 425 грн. (рис.1)

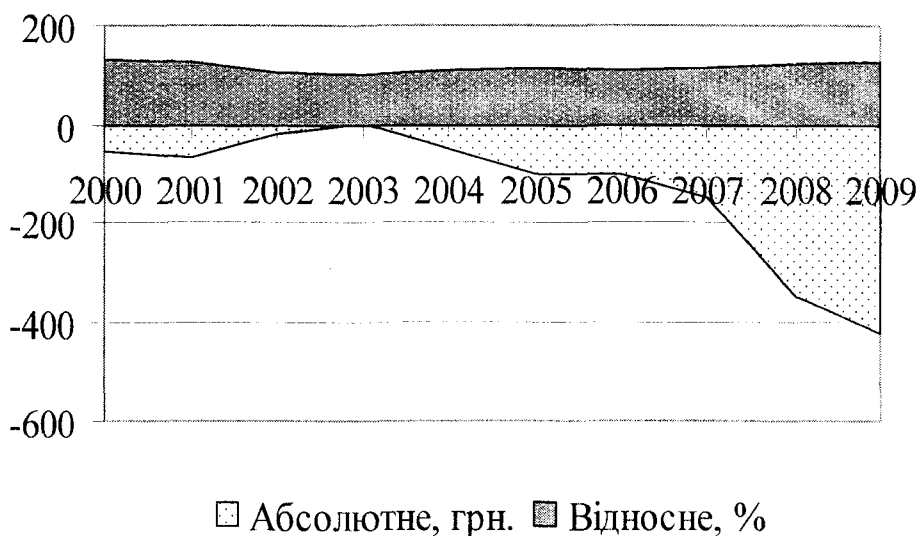

Рис. 1. Абсолютне та відносне відхилення номінальної заробітної плати від реальної за 2000-2009 рр.

*Розроблено автором згідно [1]

Як демонструє рис. 2, ситуація із заборгованістю заробітної плати є дуже нестабільною, але треба відмітити, що сума заборгованості постійно зменшується по відношенню до попереднього року. У 2009 р. ця сума зросла на 520 млн. грн., що становить майже 78% до суми заборгованості 2008 р., таке зростання є дуже негативним соціально-економічним явищем.

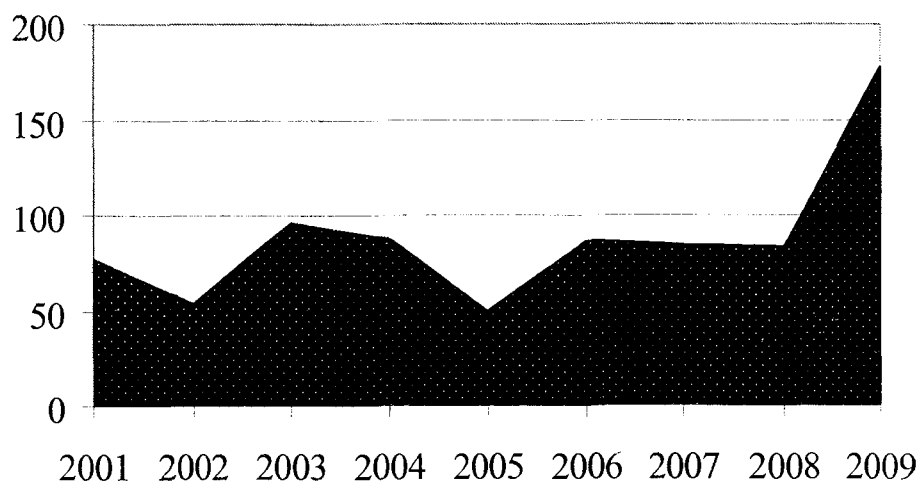

Рис. 2. Темпи заборгованості заробітної плати за 2000-2009 рр., %

*Розроблено автором згідно [1]

Ці тенденції є наслідком економічної кризи, диспропорції на ринку праці та загальним спадом виробництва. Але проблема із заборгованістю по заробітній платі знаходиться не тільки у площині державної політики – це здебільшого проблема приватного сектору, та договірного регулювання оплати праці, вирішення якої полягає у розробці комплексних антикризових заходів та програм реформування системи оплати праці [2, с. 15].

Сьогодні диференціація заробітної плати набула вигляду деформації її структури і призвела до диспропорцій у відтворювальних процесах. Стійкою вже стала тенденція до перевищення заробітної плати на підприємствах приватної власності порівняно з державними і колективними. Нажаль, ця диференціація не пов'язана з виробничими успіхами працівників приватних

підприємств, в основному вона пояснюється руйнацією державного сектора, спадом виробництва, кризою збуту, неплатежами та фінансовими негараздами.

Рис. 3. Порівняльний аналіз темпів росту заробітної плати у промисловості та галузях економічної діяльності за 2001–2009 рр., %

*Розроблено автором згідно [1]

Загальна тенденція свідчить про незначне перевищення темпів росту у промисловості над темпами росту заробітної плати у сфері економічної діяльності (рис.3). У 2009 р. ці показники майже зрівнялись у промисловості – 105,5%, у сфері економічної діяльності – 105,0%, але це не свідчить про зниження міжгалузевої диференціації. В першу чергу міжгалузева диференціація пов'язана неоднорідністю праці і вона відображає економічну сутність поняття «міра праці» [4, с. 150].

Підсумовуючи проведений аналіз диференціації заробітної плати різних рівнів, відзначимо наступні тенденції: найбільша диференціація у галузі оплати праці зафіксована у економічній діяльності (табл. 3), за рахунок необґрунтовано високого рівня заробітної плати у сфері державного управління та фінансової діяльності; диференціація по промисловості нижча ніж у економіці, але її рівень також не має достатнього економічного підґрунтя, що свідчить про структурну кризу; міжрегіональна диференціація, порівняно з іншими, має об'єктивний характер та тенденцію до зниження; міжгалузева диференціація хоча і знаходиться на низькому рівні, але свідчить про значну дизпропорцію у питанні оплати праці [7, с. 9].

Таблиця 3

Підсумковий аналіз рівня диференціації оплати праці

Диференціація	Рівень диференціації				Рівень диференціації у 2009 р.
	Мінімум		Максимум		
	Разів	Рік	Разів	Рік	
По промисловості	2,62	2006	3,2	2009	3,2
По економіці	3,71	2006	5,52	2001	4,97
Міжгалузева	1,1	2008	1,31	2000	1,1
Міжрегіональна	1,49	2009	2,16	2000	1,49

*Розраховано за даними [1]

Отже, дослідження основних форм та видів диференціації заробітної плати на сучасному етапі розкриває дві особливості, які вказують на непродуктивність зайнятості та недосконалість вітчизняних ринків праці, – надмірність диференціації та її економічну необґрунтованість [3, с. 19]. Внаслідок цього основна маса працюючих одержує доходи на рівні нижче середнього.

На основі системного аналізу структури доходів населення встановлено наступні тенденції диференціації грошових доходів: роль оплати праці, як основного джерела доходів, зростає; суттєво зростає частка соціальної допомоги та інших одержаних поточних трансфертів в структурі доходів; зростає частка прибутку та змішаного доходу в структурі грошових доходів, що пов'язано з активністю високодоходних груп населення.

Це свідчить про обмеженість можливостей доступу широких верств населення до економічних факторів, від яких отримують зиск тільки певні групи населення; відсутність відповідної інституціональної бази для розвитку середнього та малого бізнесу.

Основними сучасними тенденціями та особливостями, які посилюють диференціацію грошових доходів населення, можна вважати: деформацію структури грошових доходів, яка характеризується зменшенням частки оплати праці та зростанням частки соціальних трансфертів; несприятливу тенденцію зростання поляризації суспільства незважаючи на певне зменшення показників диференціації; зменшення ролі оплати праці, як основного джерела доходів, у найменш забезпечених груп населення та зростання у заможних груп населення; зростання в структурі грошових доходів прибутку та змішаного доходу, що пов'язано з економічною активністю високодоходних груп населення.

Здійснено комплексний аналіз основних тенденцій та особливостей розширення населення у галузі оплати праці в процесі формування ринкової економіки, оцінено вплив основних макроекономічних показників на рівень середньої заробітної плати.

Основні тенденції у галузі оплати праці за 2000-2009 рр., полягають у наступному: роль оплати праці, як основного джерела доходів зростає; формується середній клас; темпи зростання реальної заробітної плати постійно знижуються; існує значний розрив між прожитковим мінімумом та мінімальною заробітною платою; зберігається велика проблематика у питанні заборгованості із заробітної плати.

Проведений аналіз рівня диференціації заробітної плати, дає можливість оцінити ступінь проблеми та виявити основні напрями державної політики у сфері реформування оплати праці. Найбільша диференціація спостерігається у економічній діяльності (5,52 рази у 2001 р.) найменша є міжгалузева диференціація (1,1 рази у 2008 р.). Дослідження вказує на структурні диспропорції у галузі оплати праці, міжрегіональна диференціація на сьогоднішній день (1,49 рази у 2009 р.) є незначною і найбільш об'єктивною.

Література:

1. Офіційні дані Державного комітету статистики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>
2. Калуш В. Г. Структурна динаміка і регулювання заробітної плати та доход населення / В. Г. Калуш // Економіка України. – 2003. - №10. – С. 71-78.
3. Колот А. М. Система оплати праці на підприємстві: організація та вдосконалення / А. М. Колот. — К.: Праця, 1997. – 311 с.
4. Новиков В. Оплата та організація праці в сучасних умовах / В. Новиков, В. Карев // Гацькі контракти. – 2000. – №12. – С. 13-25
5. Закон України «Про оплату праці» від 24 березня 1995 року N 108/95-ВР // Відомості Верховної Ради. - 2004. - N 6. - Ст. 38.
6. Эренберг Р. Дж., Смит Р. С. Современная экономика труда. Теория и государственная политика / Пер. с англ. Гольд В. Г.— М.: Изд-во МГУ, 1996. – 477 с.
7. Слезингер Г. Э. Труд и его оплата в условиях рыночной экономики / Г. Э. Слезингер. — М.: ИНФРА-М, 2006. – 310 с

Стаття надійшла до редакції 24.10.2011р.